

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ
ΤΩΝ ΔΙΟΡΙΣΜΕΝΩΝ
ΔΗΜΑΡΧΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΜΕΧΡΙ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ

Στην τοπική ιστοριογραφία δεν λείπουν οι ευκαιριακές αναδρομές στον πολιτικό βίο των Θεσσαλονικέων. Αλλά, η σύγχρονη τοπική πολιτική ιστορία δεν έχει απασχολήσει συστηματικά τους ιστοριογράφους. Παραμένει άγνωστο το πλαίσιο των πολιτικών διεργασιών και εξελίξεων που έλαβαν χώρα στη Θεσσαλονίκη, τουλάχιστον μετά την απελευθέρωση της πόλης το 1912 και την ένταξή της στο ελληνικό κράτος. Πώς εντάχθηκαν οι θεσμοί της οθωμανικής Θεσσαλονίκης στην ελεύθερη Ελλάδα; Τι απέγιναν οι ηγέτες των τοπικών κοινοτήτων που διαχειρίζονταν και διεύθυναν τις κοινοτικές λειτουργίες και πώς εντάχθηκαν στον ελληνικό δημόσιο βίο; Για να απαντήσουμε σε αυτά τα ερωτήματα πρέπει να συγκροτήσουμε ένα σχέδιο των τοπικών πολιτικών εξελίξεων. Ο τοπικός πολιτικός βίος έχει ως αφητηρία τις δύο εκλογικές αναμετρήσεις του 1915 (τις πρώτες μετά από την ένταξη στην Ελλάδα) και ως άξονα τις επόμενες που ακολούθησαν ως τις εκλογές της 26ης Ιανουαρίου 1936 (τις τελευταίες προπολεμικές). Οι αναμετρήσεις αυτές πρέπει να «διαβαστούν» μέσα στο εθνικό πολιτικό πλαίσιο αλλά και σε συνάρτηση με τα τοπικά προβλήματα και τις προσωπικότητες που τα διαχειρίστηκαν.

Στην παρούσα μελέτη το κλειδί για την ερμηνεία των τοπικών συγκρούσεων είναι η εξέλιξη της Ορθόδοξης Χριστιανικής Κοινότητας της Θεσσαλονίκης. Η Ορθόδοξη Κοινότητα αποτέλεσε τον μοναδικό θεσμό διαχείρισης των τοπικών θεμάτων των χριστιανών της πόλης (όπως και η Ισραηλιτική και η Μουσουλμανική Κοινότητα για τους υπόλοιπους κατοίκους) μέχρι το 1912 και εξακολουθούσε να αποτελεί υπολογίσιμη δύναμη και για την επόμενη εικοσαετία, παράλληλα με τις τοπικές οργανώσεις των πολιτικών κομμάτων.¹

1. Μία συνοπτική εικόνα για την πορεία της Ελληνικής Κοινότητας μέχρι τη διάλυσή

Στο κεφάλαιο αυτό θα περιγράψουμε τις πολιτικές συνθήκες, που επικρατούσαν στη Θεσσαλονίκη στα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωσή της, μέσα από το πρίσμα της Ορθόδοξης Χριστιανικής Κοινότητας. Δεν θα επιχειρήσουμε, δηλαδή, μία συνολική προσέγγιση της τοπικής πολιτικής ιστορίας, αλλά θα επιστημονούμε τα ζητήματα που άπτονταν των ορθοδόξων χριστιανών της Θεσσαλονίκης. Ο λόγος που επιλέξαμε αυτήν την οπτική είναι αφενός ότι τα δημοτικά συμβούλια αναδείχθηκαν μέσα από το πολιτικό προσωπικό που εξέθρεψε η Ορθόδοξη Κοινότητα, αφετέρου ότι η πολιτική συμπεριφορά των υποψηφίων γίνεται κατανοητή υπό το πρίσμα των ειδικών συνθηκών μέσα από τις οποίες η Ορθόδοξη Κοινότητα ενσωματώθηκε στο νέο κρατικό σχήμα.

1.1. Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

Όπως είναι γνωστό, οι Έλληνες κάτοικοι της Θεσσαλονίκης αντιπροσώπευαν στα 1913 ποσοστό 28,7% του ανδρικού πληθυσμού της πόλης, 21,6% του γυναικείου και 25,3% του συνολικού. Κατοικούσαν κυρίως: (α) Στην ανατολική πλευρά της πόλης, από τους μύλους Αλλατίνη μέχρι τη Σχολή Τυφλών και από το Παπάφειο μέχρι την οδό Εθνικής Αμύνης, (β) στη δυτική πλευρά, από την Πλατεία Βαρδαρίου μέχρι το Μπες Τσινάρ, (γ) στο κέντρο της πόλης, στις συνοικίες Αγίου Αθανασίου, Παναγούδας, Ιπποδρομίου.² Το 1916, δηλαδή μόλις μέσα σε μία τριετία, λόγω της αποχώρησης νεότερων ηλικιών μουσουλμάνων και της εγκατάστασης προσφύγων από την Τουρκία και τη Βουλγαρία, υπολογίστηκε ότι ο ελληνικός πληθυσμός είχε αυξηθεί από 25,3% σε 41%.³

Αν ο βασικός πυρήνας του χριστιανικού κόσμου κατά την οθωμανική περίοδο ήταν οι ενορίες με τους επιτρόπους τους, η Ορθόδοξη Κοινότητα της Θεσσαλονίκης ήταν ο οργανισμός που συνένωνε τους χριστιανούς της πόλης και συντόνιζε τις δραστηριότητές τους. Στην τελική φάση της οθωμανικής

της στα 1926 βλ. στο Χ. Κ. Παπαστάθης – Ε. Χεκίμογλου, «Η χαμένη ευκαιρία για οικονομική ανάπτυξη του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης: Η περιουσία της επί τουρκοκρατίας ελληνικής κοινότητας», *Θεσσαλονικέων Πόλις* 7 (Μάρτιος 2002) 33-49.

2. Χεκίμογλου, *Τουρκοκρατία και μεσοπόλεμος*, ό.π., 335-345.

3. Σπ. Λουκάτος, «Πολιτειογραφικά Θεσσαλονίκης, νομού και πόλης, στα μέσα της δεκαετίας του 1910», *Η Θεσσαλονίκη μετά το 1912*, Θεσσαλονίκη 1986, 111-112. Σημειώνουμε πάντως ότι πρόκειται περί υπολογισμού και όχι απογραφής.

Στις κοινοτικές εκλογές του 1912 επικράτησε το «συντεχνιακό ψηφοδέλτιο» («Μακεδονία», 26.4.1912). Ωστόσο, οι εκλεγέντες δεν ήταν τεχνίτες οργανωμένοι σε συντεχνίες, αλλά πολιτευτές προερχόμενοι από το χώρο των ελευθέρων επαγγελματιών και του εμπορίου.

περίοδου στην ηγεσία της κοινότητας, υπό την πνευματική καθοδήγηση του εκάστοτε μητροπολίτη, συμμετείχαν δικηγόροι, ιατροί και έμποροι. Αυτοί επάνδρωναν τη Δημογεροντία (σώμα με δικαστικές και εκτελεστικές αρμοδιότητες), την Κοινοτική Αντιπροσωπεία (το ανώτατο θεσμικό όργανο, που διαμόρφωνε τον κοινοτικό κανονισμό, εξέλεγε τα μέλη των Εφορειών και λάμβανε τις σοβαρότερες αποφάσεις) και τις Εφορείες των Σχολείων, του Νοσοκομείου, του Γηροκομείου και του Παπάφειου Ορφανοτροφείου.⁴ Στους ηγέτες της κοινότητας συ-

Γ Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΟΙΝ. ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΑ ΤΙ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ;

Ἐπὶ τέλους! Ἡ διαλογὴ τῶν ψήφων τῶν ἐκλογῶν τῆς Κυριακῆς ἔληξε μόλις τὴν μετameσημεριαν τῆς χθές.

Καὶ ἐξελέγησαν Κοινοτικοὶ ἀντιπρόσωποι οἱ ἑξῆς κύριοι κύριοι:

X' Λαζάρου Π. 325, Τζιαμιτζῆς Σπ. 325, Θεοδορίδης Μ. 324, Πεντζίκης Γ. Ἰατρός 321, Κοντορέπας Δ. 320, Θεοδορίδης Α. 318, Χονδροδημος Κ. 313, Πλατσονίκας Κ. 311, Μαργαρόπουλος Δ. 307, Κέρτοης Π. 306, Εὐσταθιάδης Ζ. 301, Ἰεροδιακόνου Ἰ. 296, Μάνος Α. 295, Βικόπουλος Γ. 294, Σιώσιος Θ. 294, Τσιώμος Κ. 275, Τσιτσιουλῆς Ι. 253, Ἀνθίδης Ἀλ. 225, Καρβωνίδης Γ. 221, Καλλιδόπουλος Α. 207, Μέλφος Κ. 204, Κούσκουρας Ἰ. 203, Κράλλη Γ. 201, Ἀγγελίκης Κ. 198, Χατζόγλου Δ. 196, Τάττης Κ. 194, Παπανικολάου Γ. 191, Μάνος Ν. 190, X'' Ἀντωνίου Κ. 190, Κατάλας Π. 185, Ζουμειτικός Χ. 183, Λασκαρίδης Α. 183, Μουδόπουλος Θ. 181, Πάτωρας Χριστόδ. 178, Γρηγοριάδης Α. 178, Σαρβαρίδης Ζ. 177, Γκινιάλης Α. Ν. 174, Οικονόμου Ε. 174, Ζαχόπουλος Ν. 169, Φλόκας Γ. 163.

4. Χ. Κ. Παπαστάθης, *Οι Κανονισμοί των Ορθοδόξων Ελληνικών Κοινοτήτων του Οθωμανικού Κράτους και της Διασποράς*, τ. α', Νομοθετικές Πηγές - Κανονισμοί Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1984. Τα μέλη των Εφορειών εκλέγονταν από την Αντιπροσωπεία της Ορθόδοξης Ελληνικής Κοινότητας· βλ. άρθρα 31 και 38 Κανονισμού 1886, 48, 58, 63 και 68 Κανονισμού 1904· Πρωτοπρεσβύτερος Σπ. Καλαϊτζόγλου, «Κανονισμός της ελληνικής κοινότητας Θεσσαλονίκης», *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 744 (Οκτώβριος 1992) 1047-1063. Για τα σχολεία, βλ. Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου, «Η εκπαιδευτική δραστηριότητα της ελληνικής κοινότητας Θεσσαλονίκης κατά τον τελευταίο αιώνα της Τουρκοκρατίας», *Θεσσαλονίκη* 3 (1992) 111-112· η ίδια, «Εύτολμος και άοκνος των ημετέρων σχολείων προστάτης. Η παρουσία του Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ιωακείμ στην οργάνωση και λειτουργία των σχολείων της ελληνικής κοινότητας (1874-1878)», *Επιστημονικό Συμπόσιο Χριστιανική Μακεδονία: Ο από Θεσσαλονίκης Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ Γ' ο Μεγαλοπρεπής*, Θεσσαλονίκη 1994· η ίδια, «Η Θεσσαλονίκη "εν μαθητολογίοις φθεγγόμενος"», *Συμπόσιο: Τα Ελληνικά Σχολεία στη Θεσσαλονίκη κατά τον τελευταίο αιώνα της Τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 1994· Ε. Hekimoglou, «Administration and Funding of Schools at Times of Profound Social Change: The Example of Thessaloniki (1792-1912)», στο *Education in the Balkans: From the Enlightenment to the Founding of the Nation-States*, Thessaloniki 2000, 333-352· για το Παπάφειο, βλ. Ε. Χεκίμογλου, «Το μεγαλοπρεπές ανάκτορο της ορφάνιας: Συνοπτική προσέγγιση στην ιστορία του Παπάφειου Ορφα-

Αθλητές του Ομίλου Φιλομούσων. Στο κέντρο ο Απόστολος Κοσμόπουλος (π. 1905).

μπεριλαμβάνονταν επίσης και όσοι επάνδρωναν τις διοικήσεις της Φιλοπτώχου Αδελφότητας⁵ και του Γυμναστικού Συλλόγου «Ηρακλής»,⁶ ο οποίος αποτέλεσε μετεξέλιξη του παλαιότερου «Ομίλου Φιλομούσων». Μέσα από τα σχήματα αυτά οι χριστιανοί της Θεσσαλονίκης διαχειρίζονταν τις υποθέσεις τους, από τη συγκέντρωση των φόρων μέχρι την άσκηση κοινωνικής πολιτικής, και από την εκπαίδευση και τον αθλητισμό μέχρι την υπεράσπιση θεμελιωδών εθνικών δικαίων. Οι σχέσεις μεταξύ των κοινοτικών ηγετών δεν ήταν πάντοτε ομαλές και αδιατάρακτες. Αν και σήμερα μας διαφεύγει η ουσία πολλών από τις διαφορές τους, είναι βέβαιο ότι οι ηγέτες ήταν χωρισμένοι σε παρατάξεις, που πολέμησαν σκληρά η μία την άλλη.⁷

νοτροφείου (1903-1940)», *Το Παπάφειο Ορφανοτροφείο και το Επιπλοποιείο του, Θεσσαλονίκη 1994*, 7-27.

5. *Φιλόπτωχος Αδελφότης Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 1971.

6. Ν. Χριστοδούλου, *Ο Γυμναστικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης «Ο Ηρακλής»*, Αθήνα 21978.

7. Σταματούλα Ζαπάντη, «Οι ενδοκοινοτικές έριδες στην Ελληνική Κοινότητα της Θεσσαλονίκης από το 1881 μέχρι το 1912», *Ι' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο, Πρακτικά*, Θεσ

Πολλοί από τους κοινοτικούς ηγέτες συμμετείχαν στον Μακεδονικό Αγώνα. Αλλά, ως τα 1908 η επίσημη Ορθόδοξη Κοινότητα κρατήθηκε μακριά από άμεσες πολιτικές δραστηριότητες, αδιανόητες άλλωστε στο οθωμανικό κράτος. Με τη νεοτουρκική επανάσταση, όμως, βρέθηκε μπροστά στην ανάγκη να λάβει ενεργό μέρος στις πολιτικές εξελίξεις. Στις εκλογές του 1908 για το οθωμανικό κοινοβούλιο, μετά από διαπραγματεύσεις με τους Νεότουρκους, υπέδειξε υποψήφιους χριστιανούς βουλευτές, που εξελέγησαν χάρη στη συνεργασία με το νεοτουρκικό κομμάτι.⁸ Στις εκλογές του 1912, η Ορθόδοξη Κοινότητα Θεσσαλονίκης, όπως και οι άλλες ομοειδείς κοινότητες της οθωμανικής αυτοκρατορίας, χωρίστηκε σε δύο μερίδες, σε αντιστοιχία όχι πλέον με τα εσωτερικά της προβλήματα αλλά με τις δύο κεντρικές παρατάξεις του οθωμανικού κοινοβουλίου. Η μία παράταξη ήταν το νεοτουρκικό κόμμα και η άλλη το κόμμα «Ελευθερία και Συνεννόηση», που συγκέντρωσε τους αντιπάλους των Νεότουρκων και υποστηρίχθηκε από την πλειοψηφία της Ορθόδοξης Κοινότητας.⁹ Οι παραταξιακές αυτές διαφοροποιήσεις είχαν την αντανάκλασή τους και στις δημαρχιακές εκλογές που πραγματοποιήθηκαν στη Θεσσαλονίκη κατά τα έτη 1910 και 1912. Οι χριστιανοί υποψήφιοι κατέβηκαν σε ξεχωριστά ψηφοδέλτια, μαζί με υποψηφίους από τις άλλες δύο κοινότητες της πόλης.¹⁰ Τόσο, δηλαδή, στις βουλευτικές όσο και στις δημοτικές εκλογές δεν υπήρξε ενιαίο χριστιανικό ψηφοδέλτιο, αλλά οι χριστιανοί της Θεσσαλονίκης αναζήτησαν τους ομοϊδεάτες τους από τις άλλες κοινότητες, μέσα στο πλαίσιο των αντιπαλοτήτων και των πολιτικών συμμαχιών που είχαν διαμορφωθεί στην Κωνσταντινούπολη. Έτσι, στις παραμονές της απελευθέρωσης της Θεσσαλονίκης είχε ήδη διαμορφωθεί ένα τοπικό «πολιτικό προσωπικό» με χριστιανούς Θεσσαλονικείς, οι οποίοι είχαν συμμετάσχει σε κοινοβουλευτικές και δημαρχιακές εκλογές μαζί με αλλόθρησκους συμπολίτες τους, υπερβαίνοντας τα παραδοσιακά όρια

σαλονίκη 1989· Γ. Μουτάφης, «Η Δημογεροντία της Θεσσαλονίκης στο κοινωνικό της πλαίσιο (1874-1900), Πρακτικά συμποσίου «Η διαχρονική πορεία...», 235-254· Χεχίμογλου, *Τουρκοκρατία και μεσοπόλεμος*, ό.π., 173-217.

8. Κ. Βακαλόπουλος, *Νεότουρκοι και Μακεδονία, 1908-1912*, Θεσσαλονίκη 1988, 205 κ. ε· Γ. Αναστασιάδης – Ε. Χεχίμογλου, *Δημήτριος Δίγκας (1876-1974): Ο πρώτος μακεδόνας υπουργός*, Θεσσαλονίκη 2002, 48-50.

9. Αναστασιάδης – Χεχίμογλου, *Δημήτριος Δίγκας*, ό.π.

10. Βλ. ειδήσεις από εφημερίδες της εποχής που αναδημοσίευσε ο Μ. Κανδυλάκης, «Η Θεσσαλονίκη της Τουρκοκρατίας», *Ελληνικός Βορράς*, 24.3.1991 κ. ε.

Ανακήρυξη του οθωμανικού Συντάγματος στο Διοικητήριο της Θεσσαλονίκης (Ιούλιος 1908).

των κοινοτικών διαδικασιών, αν και οι περισσότεροι είχαν λάβει το βάπτισμα του πολιτικού πυρός μέσα στα όργανα της Κοινότητας και της Φιλοπτώχου Αδελφότητας.

Στον κέντρο του κύκλου των χριστιανών πολιτικών ηγετών εγγράφονται εκείνοι οι οποίοι εκτέθηκαν στις ενδοκοινοτικές αρχαιρεσίες των τελευταίων χρόνων της Τουρκοκρατίας (με υποσημείωση αναφέρονται όσοι είχαν εκλεγεί και παλαιότερα στην Κοινοτική Αντιπροσωπεία):¹¹ Ο ασφαλιστής Αριστείδης Μενεξές,¹² ο γιατρός Γρηγόριος Γράβαρης,¹³ ο έμπορος Ιωάννης Μπήτσιος,¹⁴ ο έμπορος Τιμολέων Μαυρουδής,¹⁵ ο ιατρός Γεώργιος Πε-

11. Για τον εντοπισμό των προσώπων αντλούμε από τις εξής πηγές: Παπαστάθης, *Οι Κανονισμοί*, ό.π.· Καλαϊτζόγλου, ό.π.· Χεκίμογλου, *Τουρκοκρατία*, ό.π.· εφημερίδες «Αλήθεια», φ. 1.6.1906 και 24.5.1908· *Νέα Αλήθεια*, 27.5.1910 (όπου αποτελέσματα κοινοτικών εκλογών).

12. Μέλος της Αντιπροσωπείας στα 1886· Παπαστάθης, *Οι Κανονισμοί*, ό.π., 157.

13. Μέλος της Αντιπροσωπείας στα 1904· πέθανε το 1929.

14. Βλ. Αγγελική Μεταλλινού, *Παλαιά Θεσσαλονίκη*, τ. Α', Θεσσαλονίκη, χ.χ., 68.

15. Μέλος της Αντιπροσωπείας στα 1892.

Γρηγόριος Γράβαρης, ιατρός. Μέλος της διοίκησης της ορθόδοξης κοινότητας, πρόεδρος της Φιλοπτώχου Αδελφότητας (1898-1912).

Τιμολέον Μαυρουδής, επιχειρηματίας. Μέλος της διοίκησης της ορθόδοξης κοινότητας, πρόεδρος της Φιλοπτώχου Αδελφότητας (1896-98).

ντζίκης,¹⁶ ο δικηγόρος Μάρκος Θεοδωρίδης,¹⁷ ο κτηματίας Κωνσταντίνος Αγγελάκης,¹⁸ ο ιατρός Δημήτριος Ζάννας,¹⁹ ο Γεώργιος Γεωργιάδης (Ράδογλου),²⁰ ο τυπογράφος Νικόλαος Βικόπουλος,²¹ ο βιομήχανος Κωνστα-

16. Μέλος της Αντιπροσωπείας στα 1904. Μέλος του Δημοτικού Συμβουλίου το 1914. (Βλ. Φ. Μακρής - Χ. Παπαδημητρίου, «Οι διαδοχικές φάσεις κυριότητας του Παλαιού Κυβερνείου της Θεσσαλονίκης (1915-1948), ΙΓ' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο (29-31 Μαΐου 1992) Πρακτικά, Θεσσαλονίκη 1993, 538).

17. Μέλος της Αντιπροσωπείας στα 1908, επιλαχών στα 1910.

18. Ο Κωνσταντίνος Αγγελάκης ήταν γιος του κοινοτικού ηγέτη Δημοσθένη Αγγελάκη που πέθανε το 1913. Για τον Δημοσθένη Αγγελάκη, βλ. Χεκίμογλου, «Ο ρόλος των ελληνικών τραπεζών στη Μακεδονία, 1905-1912», ό.π., 127-128. Μνεία για τη συμμετοχή του στον Μακεδονικό Αγώνα κάνει ο Αθανάσιος Σουλιώτης-Νικολαΐδης, *Ο Μακεδονικός Αγών, Η οργάνωσις Θεσσαλονίκης, 1906-1908*, Θεσσαλονίκη 1993, 37, 40, 75. Ο Κωνσταντίνος Αγγελάκης εξελέγη επιλαχών μέλος της Αντιπροσωπείας το 1910. Βλ. επίσης Ρούπα - Χεκίμογλου, *ΙτΕΓ'*, 45, 61.

19. Μέλος της Αντιπροσωπείας τουλάχιστον στα 1884, 1906, 1908, 1911.

20. Μέλος της Αντιπροσωπείας στα 1904. Για το πρόσωπο αυτό βλ. και πιο κάτω.

21. Μέλος της Αντιπροσωπείας στα 1892· Καλαϊτζόγλου, ό.π., 1063.

Το κατάστημα του Νικολάου Βικοπούλου, στην οδό Αγίου Μηνά (τέως Τσιμισκή).

ντίνος Παπαγεωργίου,²² ο βιομήχανος Κωνσταντίνος Βουδαλίκας,²³ ο δερματέμπορος Αθανάσιος Σερέφας,²⁴ ο κτηματίας και έμπορος Περικλής Χατζηλαζάρου και ο γιος του Κλέων,²⁵ τραπεζίτης, καθώς και ο Νικόλαος Μάνος, μέλος της αντιπροσωπείας στα 1910.

Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κινήθηκαν: Ο Γ. Κ. Μόσχου, μέλος της Αντιπροσωπείας το 1902, της διοίκησης της Φιλοπτώχου (1892-94)²⁶ και του Δημοτικού Συμβουλίου²⁷ το 1910. Ο επιχειρηματίας Κ. Μέλφος,²⁸ μέλος του δημοτικού συμβουλίου προ του 1910²⁹ και το 1912.³⁰

22. Μέλος της Δημογεροντίας 1906 (επιλαχών), 1908 και 1910· υποψήφιος δημοτικός σύμβουλος το 1908.

23. Μέλος της Αντιπροσωπείας στα 1906, 1908, 1910 (επιλαχών).

24. Μέλος της Αντιπροσωπείας στα 1906, 1908, 1910 (επιλαχών).

25. Βλ. Ε. Χεκίμογλου, «Ενθύμιον Χατζηλαζάρου: Το έργο ενός λησμονημένου προκρίτου της Θεσσαλονίκης», *Μακεδονική Ζωή*, 293 (Οκτώβριος 1990) 23-25, 294 (Νοέμβριος 1990) 44-46, 295 (Δεκέμβριος 1990) 42-43· ο ίδιος, *Τουρκοκρατία*, ό.π., 282-288.

26. Θ. Δαρδαβέσης, *Φιλόπτωχος Αδελφότης Ανδρών Θεσσαλονίκης. Τα διοικητικά συμβούλια και οι διατελέσαντες πρόεδροι 1871-2008*, Θεσσαλονίκη 2009, 110.

27. *Νέα Αλήθεια*, 13.2.1910.

28. Μέλος της Αντιπροσωπείας στα 1892 και 1904· Καλαϊτζόγλου, ό.π., 1063· Παπαστάθης, *Οι Κανονισμοί*, ό.π., 178.

29. *Νέα Αλήθεια*, 13.2.1910.

30. *Νέα Αλήθεια*, 12.2.1912. Ήρθε τέταρτος με 1.722 ψήφους.

Ο δικηγόρος Κωνσταντίνος Τάττης, κατ' επανάληψη μέλος της Δημογεροντίας και κοινοτικών εφοριών,³¹ καθώς και του Δημοτικού Συμβουλίου (1910 και 1912).³² Ο Γεώργιος Τουρπάλης,³³ επίσης μέλος του Δημοτικού Συμβουλίου προ του 1910.³⁴ Ο έμπορος αλεύρων Κωνσταντίνος Χονδροδήμος (γεννημένος το 1854).³⁵ Κατ' επανάληψη μέλος της Δημογεροντίας,³⁶ είχε επικρατήσει στις δημοτικές εκλογές του 1912,³⁷ αλλά αποποιήθηκε το αξίωμα του δημάρχου. Μαζί του είχε εκλεγεί και ο ασφαλιστής και παραγγελιοδόχος Γεώργιος Καρβωνίδης (γεννημένος το 1877).³⁸ Ρόλο στις κινήσεις αυτές διαδραμάτισε και ο Κωνσταντίνος Γεωργιάδης,³⁹ μέλος της Δημογεροντίας⁴⁰ και της διοικήσεως της Φιλοπτώχου.⁴¹

Κωνσταντίνος Παπαγεωργίου, βιομήχανος. Μέλος της Δημογεροντίας (1908-12).

Σε έναν ευρύτερο κύκλο μπορούμε να κατατάξουμε πρόσωπα που συμμετείχαν στις κοινοβουλευτικές διαδικασίες. Ο δικηγόρος Δημήτριος Δίγκας (γεννημένος το 1876), αν και προερχόταν από οικογένεια εγκατεστημένη επί γενεές στη Θεσσαλονίκη, είχε εκλεγεί το 1908 βουλευτής Σερρών, απέτυχε όμως το 1912, διότι συμμετείχε στο αντίπαλο προς τους Νεότουρκους

31. Μέλος της Αντιπροσωπείας στα 1892 και 1904· Καλαϊτζόγλου, ό.π., 1063· Παπαστάθης, *Οι Κανονισμοί*, ό.π., 178.

32. *Νέα Αλήθεια*, 13.2.1910 και 12.2.1912.

33. Μέλος της Αντιπροσωπείας στα 1904· Παπαστάθης, *Οι Κανονισμοί*, ό.π., 178.

34. Δεν εξελέγη το 1910· *Νέα Αλήθεια*, 13.2.1910.

35. Εκλογικός κατάλογος Θεσσαλονίκης 1915, αριθμός 35163.

36. Μέλος της αντιπροσωπείας στα 1904· Παπαστάθης, *Οι Κανονισμοί*, ό.π., 178.

37. *Νέα Αλήθεια*, 12.2.1912 και επόμενα φύλλα· Κανδυλάκης, «Η Θεσσαλονίκη της Τουρκοκρατίας», ό.π.

38. Εκλογικός κατάλογος Θεσσαλονίκης 1915, σ. 183.

39. Μέλος της Κοινοτικής αντιπροσωπείας από το 1892· Καλαϊτζόγλου, ό.π., 1063.

40. Χεχίμογλου, *Τουρκοκρατία και μεσοπόλεμος*, ό.π., 212.

41. Σύμφωνα με στοιχεία από τα αρχεία της Φιλοπτώχου Αδελφότητας Θεσσαλονίκης που είχε την καλοσύνη να θέσει υπόψη μου ο τότε πρόεδρός της, αείμνηστος Γ. Πασχαλίδης· βλ. προσφάτως και Δαρδαβέσης, ό.π., 106, σύμφωνα με τον οποίον ο Γεωργιάδης υπηρέτησε στη διοίκηση της Αδελφότητας από το 1896 ως το 1912.

Δημήτριος Δίγκας (1876-1974), δικηγόρος, από τους σημαντικότερους οργανωτές του κινήματος Εθνικής Άμυνας. Ο πρώτος Θεσσαλονικέας που έγινε υπουργός· η πρώτη θητεία του πραγματοποιήθηκε στην προσωρινή κυβέρνηση Θεσσαλονίκης (Τριανδρία).

το 1855),⁴⁶ τον οποίον υποστήριξε, ως εκλέκτορας, ο – επίσης δικηγόρος – Κωνσταντίνος Καμμώνας.⁴⁷

ψηφοδέλτιο.⁴² Το ίδιο και οι δικηγόροι Γεώργιος Χωναίος και Ιωσήφ Χ. Αδαμίδης,⁴³ τους οποίους υποστήριξε ως εκλέκτορας⁴⁴ ο έμπορος Αθανάσιος Κούσκουρας.⁴⁵ Αντιθέτως, μέλος του οθωμανικού κοινοβουλίου εξελέγη το 1912 ο δικηγόρος Θεσσαλονίκης Γεώργιος Άρτας (γεννημένος

1.2. Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

Η Ορθόδοξη Κοινότητα της Θεσσαλονίκης συμμετείχε με τον πλέον θερμό τρόπο στους πανηγυρισμούς για την είσοδο του ελληνικού στρατού στην πόλη. Τα μέλη της Κοινοτικής Αντιπροσωπείας – όπως και οι εκπρόσωποι της ισραηλιτικής και της μουσουλμανικής κοινότητας – επισκέφθηκαν και συνεχάρησαν τον βασιλέα Γεώργιο Α',⁴⁸ ο οποίος είχε εγκατασταθεί στην έπαυλη του Περικλέους Χατζηλαζάρου, ενός εκ των παραδοσιακών ηγετών

42. Αναστασιάδης – Χεκίμογλου, *Δημήτριος Δίγκας*, ό.π., 50.

43. Μέλος της αντιπροσωπείας στα 1904· Παπαστάθης, *Οι Κανονισμοί*, ό.π., 178.

44. Η εκλογή των βουλευτών δεν ήταν άμεση, αλλά έμμεση. Οι εκλογείς ψήφισαν εκλέκτορες, οι οποίοι με τη σειρά τους εξέλεξαν τους βουλευτές. Ν. Βλάχος, *Ιστορία των κρατών της χερσονήσου του Αίμου 1908-1914*, τ. Α', εν Αθήναις 1954.

45. Αναστασιάδης – Χεκίμογλου, *Δημήτριος Δίγκας*, ό.π.

46. Εκλογικός κατάλογος 1915, αριθμός 106· *Νέα Αλήθεια*, 10.3.1913.

47. Αναστασιάδης – Χεκίμογλου, *Δημήτριος Δίγκας*, ό.π.

48. *Νέα Αλήθεια*, 2.11.1912.